

Persoonlijke autonomie, menselijke waardigheid en het recht om te bedelen

Commentaar op arrest nr. 14065/15, *Lacatus t. Zwitserland* van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (19 januari 2021)

LAURENS LAVRYSEN

Juridisch medewerker bij het Federaal Mensenrechteninstituut en vrijwillig postdoctoraal onderzoeker bij het Human Rights Centre, Universiteit Gent. De bijdrage is geschreven in eigen naam

In de zaak Lacatus t. Zwitserland van begin dit jaar, erkent het Europees Hof voor de Rechten van de Mens voor het eerst dat bedelen een mensenrecht vormt. Volgens het Hof had Zwitserland in strijd gehandeld met artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) (het recht op eerbiediging van het privéleven) door een bedelaar te bestraffen. Het vrijwaren van het toeristisch of commercieel karakter van een stad kan volgens het Hof nooit een afdoende rechtvaardiging vormen. Ook het argument dat een bedelverbod kan bijdragen tot de strijd tegen exploitatie van bedelarij door bendes wordt van tafel geveegd: zelfs wanneer hier daadwerkelijke sprake van zou zijn, draagt de bestraffing van slachtoffers niet afdoende bij tot de bestrijding van dit fenomeen. Buiten het verbieden van agressieve of opdringerige vormen van bedelarij, laat het arrest weinig verdere ruimte om bedelen te verbieden. Aangezien in ons land verschillende lokale besturen bepaalde vormen van bedelen verbieden via politiereglement, is dit arrest ook relevant voor de Belgische context. Tevens relevant voor de rechtspraktijk zijn de door het Hof gehanteerde concepten van persoonlijke autonomie en menselijke waardigheid, die handvaten kunnen bieden om verdere invulling te geven aan de mensenrechten van personen in armoede.

1. Alvorens in te gaan op de feiten die ten grondslag liggen van het arrest, de bevindingen (II) en de relevantie ervan (III), moet gewezen worden op het feit dat het niet uit de lucht komt gevallen dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bedelen tot een mensenrecht heeft verheven (I). De laatste jaren zijn verschillende internationale mensenrechteninstanties het Hof immers voorgegaan,¹ en in het besproken arrest laat het Hof zich ook uitdrukkelijk inspireren door deze rechtsvergelijkende voorbeelden.

I – HET RECHT OP BEDELEN VANUIT INTERNATIONAAL MENSENRECHTELIJK PERSPECTIEF

2. Op het niveau van de Verenigde Naties vereisen de *UN Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights* bijvoorbeeld dat overheden wetten intrekken of herzien die voorzien in het criminaliseren van activiteiten om in de publieke ruimte in het levensonderhoud te voorzien ('life-sustaining activities'), zoals bedelen.² De *Guiding Principles*, die in september

1 Zie EHRM, 19 januari 2021, *Lacatus t. Zwitserland*, nr. 14065/15, §§32-49. Dit arrest is beschikbaar op <https://hudoc.echr.coe.int>.

2 VN-Mensenrechtenraad, 21 september 2012, A/HRC/21/L.20, §66, beschikbaar op <https://www.ohchr.org/en/issues/poverty/pages/dgpintroduction.aspx>.

2012 door de VN-Mensenrechtenraad werden aangenomen, vormen op VN-niveau de meest omvangrijke uiteenzetting van wat een mensenrechtenbenadering van armoede inhoudt.

3. Ook de toenmalige Speciale VN-gezant inzake armoede en mensenrechten, Magdalena Sepúlveda Carmona, heeft zich in 2011 in een rapport kritisch uitgelaten over wetten en praktijken die personen in armoede penaliseren.³ De Speciale VN-gezant bekritiseert maatregelen die vaak aangenomen worden om zogenaamd ‘ongewenst’ gedrag van of ‘overlast’ door personen in armoede in de publieke ruimte te beperken (zoals een verbod op bedelarij of ‘landloperij’). Zulke maatregelen hebben een disproportionele impact op het genot van de mensenrechten van personen in armoede en dragen bij tot hun verdere maatschappelijke stigmatisering. Bovendien geven zulke repressieve maatregelen veel discretionaire macht aan politiediensten ten aanzien van personen in armoede, waardoor deze laatsten kunnen blootgesteld worden aan intimidatie en geweld.⁴ Voor de Speciale VN-gezant is het dan ook onaanvaardbaar om personen te bestraffen die onvoldoende bijstand van de overheid krijgen en voor wie bedelen noodzakelijk is om in hun levensonderhoud te voorzien. Het reduceren van de zichtbaarheid van armoede in de stad kan bovendien geen legitiem doel vormen om de rechten van personen in armoede te beperken, laat staan om hen te bestraffen. De Speciale VN-gezant benadrukt ten slotte dat het absurd is om met armoede en dakloosheid verband houdende gedragingen te bestraffen met boetes die personen in armoede toch niet kunnen betalen, en die hen vaak blootstellen aan het opleggen van verdere boetes of zelfs gevangenisstraffen wegens niet-betaling.

4. Ook op regionaal niveau hebben verschillende mensenrechteninstanties zich uitgesproken tegen bedelverboden. De Inter-Amerikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens stelt in een rapport uit 2017 dat een verbod op bedelen of ander zogenaamd ‘ongewenst’ geacht gedrag bijdraagt tot de verdere uitsluiting en benadeling van personen in armoede, en een schending kan uitmaken van het recht op gelijkheid en non-discriminatie.⁵ Ook de Afrikaanse Commissie voor Mensenrechten en Volkenrechten beschouwt zulke maatregelen als strijdig met het recht op gelijkheid en non-discriminatie, en stelt bovendien dat ze een schending uitmaken van de persoonlijke autonomie van personen in armoede.⁶ Binnen de Raad van Europa heeft het GRETA (*Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings*), het monitoringsorgaan onder het Europees anti-mensenhandelverdrag, zich ook kritisch uitgelaten over het feit dat bedelverboden bijdragen tot de verdere kwetsbaarheid van personen die het slachtoffer zijn van gedwongen bedelarij.⁷ Ten slotte hebben, binnen de Raad van Europa, ook de Parlementaire Vergadering en de Mensenrechtencommissaris zich

3 Rapport van de Speciale VN-gezant inzake extreme armoede en mensenrechten aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, A/66/265, §§29-43, zie https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/66/265.

4 Denk in dit verband in Belgische context aan de beruchte zaak van de zogenaamde ‘Bende van Mega Toby en Sproetje’, een bende van agenten van de Antwerpse lokale politie die personen in onwettig verblijf mishandelden en beroofden, en hiervoor uiteindelijk in 2020 veroordeeld werden. Zie X, “‘Bende van Mega Toby en Sproetje’ van Antwerpse politie veroordeeld voor geweld, diefstal en racisme”, *De Morgen* (online) 23 juni 2020.

5 Inter-Amerikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens, *Report on Poverty and Human Rights in the Americas* (2017), OEA/Ser.L/V/II.164 Doc. 147, §§177-178, zie <https://www.oas.org/en/iachr/reports/pdfs/Poverty-HumanRights2017.pdf>.

6 Afrikaanse Commissie voor Mensenrechten en Volkenrechten, *Principles on the Decriminalisation of Petty Offences in Africa* (2017), §§6-7, zie <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=2>.

7 GRETA, 11 juli 2019, rapport betreffende Zwitserland in de context van de 2de evaluatiecyclus onder het Europees anti-mensenhandelverdrag, §235, zie <https://rm.coe.int/report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe-convention-on-ac/1680981889>.

uitgesproken tegen de disproportionele impact van bedelverboden op personen van de Romaminderheid.⁸

Kortom, al voor het *Lacatus*-arrest wees de praktijk van de internationale mensenrechteninstanties op zowel VN-niveau als regionaal niveau op een groeiende consensus dat de bestraffing van bedelaars in strijd is met de mensenrechten.

II – HET LACATUS-ARREST

5. De verzoeker is een Roemeense vrouw die behoort tot de Romagemeenschap. Op 22 juli 2011 kreeg ze een boete van 100 Zwitserse frank (ongeveer 93 euro) op basis van de strafwet van het kanton Genève, die elke vorm van bedelen verbiedt. Ze werd ook gefouilleerd en haar bedelopbrengsten ter waarde van 15,50 euro werden in beslag genomen. In de periode tussen 2011 en 2013 kreeg ze nog bij achttien maal een boete van 100 Zwitserse frank. Ze werd ook op twee gelegenheden gearresteerd voor telkens drie uur. Een beroep tegen de boetes werd door de Geneefse politierechter verworpen in januari 2014, en ze werd veroordeeld tot een cumulatieve boete van 500 Zwitserse frank en tot een alternatieve gevangenisstraf van vijf dagen in geval van niet-betaling. Na vergeefse verdere beroepen voor het Geneefse Hof van Justitie en het Zwitsers Federaal Hof, werd ze in maart 2015 voor vijf dagen in de gevangenis opgesloten.

Sectie 1 – Het toepassingsgebied van artikel 8 EVRM

6. Het Hof moet zich eerst uitspreken over de vraag of bedelen binnen het toepassingsgebied van artikel 8 EVRM (het recht op eerbiediging van het privéleven) valt. Het Hof brengt in herinnering dat de notie ‘privéleven’ een breed begrip is, dat onder meer het recht omvat op persoonlijke ontwikkeling en om relaties te onderhouden met medemensen en met de buitenwereld. Daarnaast verwijst het Hof ook naar het concept van de menselijke waardigheid, een begrip dat het normaal vooral hanteert in de context van artikel 3 EVRM (het verbod van foltering en van onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing), maar dat ook in ruimere zin ten grondslag aan het EVRM ligt. Volgens het Hof wordt deze menselijke waardigheid ernstig aangetast wanneer een persoon zich in een situatie bevindt waarin hij of zij niet over voldoende bestaansmiddelen beschikt. Het recht van personen zonder voldoende bestaansmiddelen, zoals de verzoeker, om hulp aan anderen te vragen, geniet daarom bescherming onder artikel 8 EVRM. Bedelen is met andere woorden een mensenrecht.

Sectie 2 – Belangenafweging

7. De toepasbaarheid van het betrokken mensenrecht is slechts een eerste stap in de mensenrechtelijke analyse. Op enkele uitzonderingen na, zoals het verbod van foltering en het verbod van slavernij, zijn de meeste mensenrechten immers niet absoluut. De vraag zal dan ook zijn of er sprake is van een toelaatbare inperking van het mensenrecht in kwestie. In dit verband voorziet de tekst van artikel 8 EVRM uitdrukkelijk dat drie voorwaarden vervuld moeten zijn:

8 Parlementaire Vergadering Raad van Europa, Aanbeveling 2003(2012), *Roma Migrants in Europe*, §6.1, zie <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18957&lang=en>; en Mensenrechtencommissaris Raad van Europa, Human Rights Comment, *Time to debunk myths and prejudices about Roma migrants in Europe*, zie <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/time-to-debunk-myths-and-prejudices-about-roma-migrants-in-europe>.

de beperkingen moeten een legitiem doel dienen (legitimiteit), een wettelijke basis hebben (legaliteit) en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving (proportionaliteit). In deze zaak aanvaardt het Hof gemakkelijk dat een bedelverbod – althans in theorie – kan bijdragen tot het legitiem doel van de bescherming van de openbare orde en de rechten van anderen, en dat er een afdoende wettelijke basis voorhanden was. Het Hof focust daarom voornamelijk op de proportionaliteitstoets. Deze toets vereist dat een beperkingsmaatregel het evenwicht tussen het door het mensenrecht beschermde belang en de belangen van de maatschappij niet verstoort. De nationale autoriteiten beschikken hierbij over een zekere appreciatiemarge, maar het is de taak van het Hof om na te gaan of zij de proportionaliteit van de bestreden maatregel op een overtuigende manier aangetoond en afdoende gemotiveerd hebben.

8. Het Hof neemt aanstoot aan het algemene karakter van het Geneefse bedelverbod, aangezien deze geen belangenafweging toelaat waarbij rekening gehouden kan worden met de eventuele kwetsbaarheid van de betrokken persoon, de vraag of het bedelen op agressieve wijze of net onschadelijk plaatsvindt, de plaats waar het uitgeoefend wordt en of de betrokkene al dan niet deel uitmaakt van een crimineel netwerk. Een rechtsvergelijkend onderzoek van de praktijk van de verschillende Europese landen toont ook dat er een tendens is om, wanneer men voor een bedelverbod opteert, dit tot agressieve of opdringerige vormen van bedelarij te beperken. Het Hof verwijst in deze context ook naar de hierboven besproken kritiek op bedelverboden door de internationale mensenrechteninstanties. Dit alles wijst volgens het Hof op een groeiende neiging om enkel beperkte bedelverboden als verenigbaar met de mensenrechten te beschouwen.

In combinatie met het fundamenteel karakter van het belang van personen om in hun levensonderhoud te voorzien, oordeelt het Hof dat overheden slechts over een ‘beperkte’ appreciatiemarge beschikken om tegen bedelarij op te treden. Dit is belangrijk omdat het Hof – in tegenstelling tot wanneer er sprake is van een zogenaamde ‘brede’ appreciatiemarge – slechts in uitzonderlijke omstandigheden zal oordelen dat een beperking van het mensenrecht in kwestie gerechtvaardigd is wanneer de appreciatiemarge ‘beperkt’ is.

9. Vervolgens gaat het Hof na of er in de zaak van de verzoeker sprake was van zulke uitzonderlijke omstandigheden die toch de bestraffing van bedelarij kunnen rechtvaardigen. Het Hof benadrukt ten eerste de situatie van manifeste kwetsbaarheid waarin zij zich bevond. Ze kwam uit een gezin in extreme armoede, was analfabeet, had geen job en kwam niet in aanmerking voor sociale bijstand. Bedelen was dan ook deel van haar overlevingsstrategie. Bovendien waren de gevolgen voor de betrokkene, die in de gevangenis belandde, erg zwaar. Voor dergelijke verregaande maatregelen moeten er dan ook ‘sterke redenen van algemeen belang’ voorhanden zijn. In dit verband volstaat het niet dat een bedelverbod in theorie kan bijdragen tot de bescherming van de openbare orde en de rechten van anderen. Er moet immers ook nagegaan worden of deze belangen ook daadwerkelijk in de praktijk gediend werden door de verzoeker te bestraffen. Dit was echter niet het geval volgens het Hof.

Het argument van de Zwitserse Staat dat het bedelverbod nodig was in de strijd tegen mensenhandel en de exploitatie van kinderen werd door het Hof verworpen. Niets wijst er immers op dat de verzoeker deel uitmaakte van een crimineel netwerk of het slachtoffer was van de criminele activiteiten van anderen. Zelfs indien dit toch het geval was geweest, is het volgens het Hof betwifelbaar dat de bestraffing van slachtoffers bijdraagt tot de strijd tegen dergelijke netwerken.

Het Hof aanvaardt ook niet dat de maatregel noodzakelijk was om de rechten van passanten, bewoners of winkeleigenaars te beschermen. Er waren immers geen aanwijzingen dat de

verzoeker agressieve of opdringerige vormen van bedelarij beoefende. In lijn met wat de Speciale VN-gezant eerder al oordeelde, stelt het Hof dat het minder zichtbaar maken van armoede, of het versterken van de commerciële of toeristische aantrekkingskracht van een stad, geen legitieme doelstellingen vormen om mensenrechten te beperken.

Ten slotte benadrukt het Hof ook nog dat de Zwitserse autoriteiten minder verregaande maatregelen dan een algemeen bedelverbod hadden kunnen aannemen. Bovendien hadden de nationale rechtbanken nagelaten om voldoende te waken over de proportionaliteit van de toepassing van bedelverboden, via een grondig onderzoek van de concrete omstandigheden van de zaak. Het Hof besluit tot een schending van artikel 8 EVRM.

Voor de volledigheid, moet ook nog opgemerkt worden dat het Hof – omdat het reeds een schending had gevonden van artikel 8 EVRM – het onnodig vond om ook na te gaan of er sprake was van een schending van het recht op vrijheid van meningsuiting (artikel 10 EVRM)⁹ of van het discriminatieverbod (artikel 14 EVRM).

III – RELEVANTIE VAN HET ARREST

Sectie 1 – Bedelverboden in België

10. Bedelen is sinds 1993 niet meer strafbaar in België.¹⁰ Veel lokale besturen hebben echter via politiereglement een lokaal bedelverbod ingevoerd. Steden als Antwerpen¹¹ en Mechelen¹² hebben zelfs een algemeen bedelverbod, dat voorziet dat elke vorm van bedelen in grote delen van het stadscentrum verboden is. In Mechelen geldt dit ook binnen een afstand van 100 meter van evenementen, markten en braderijen. Het *Lacatus*-arrest maakt duidelijk dat zulke algemene bedelverboden, die duidelijk gericht zijn op het opwaarderen van het commercieel en toeristisch karakter van de stad, in strijd zijn met het EVRM. Zulke ruime verboden waren trouwens sowieso al problematisch vanuit het oogpunt van de rechtspraak van de Raad van State. Op basis van het evenredigheidsbeginsel, dat gerespecteerd dient te worden bij de uitoefening van lokale politiebevoegdheden, heeft de Raad in het verleden al het Brusselse bedelverbod vernietigd¹³ en het Naamse bedelverbod¹⁴ geschorst. Nu het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bedelen tot een mensenrecht heeft verheven, is het dan ook hoog tijd voor lokale overheden om dergelijke algemene bedelverboden in te trekken.

11. Andere lokale besturen beperken hun lokaal bedelverbod tot bepaalde hinderlijk geachte vormen van bedelarij. In Gent¹⁵ verbiedt men bijvoorbeeld het bedelen op een agressieve of

9 In haar *concurring opinion* bij het arrest ontwikkelt rechter Keller een argument waarom bedelen ook binnen het toepassingsgebied van artikel 10 EVRM valt. Zie ook D. Kagiros, “Is begging speech? Assessing Judge Keller’s concurring opinion in *Lacatus v. Switzerland*”, *Strasbourg Observers* 12 februari 2021, <https://strasbourgobservers.com/2021/02/12/is-begging-speech-assessing-judge-kellers-concurring-opinion-in-lacatus-v-switzerland/>.

10 Artikel 29 Wet van 12 januari 1993 houdende een urgentieprogramma voor een meer solidaire samenleving.

11 Artikel 25 Code van politiereglementen van 23 november 2020, zie <https://www.antwerpen.be/info/52d5051f39d8a6ec798b47be/politiecodelx>.

12 Artikel 76 Algemene Bestuurlijke Politieverordening van de stad Mechelen, goedgekeurd door de gemeenteraad van 16 december 2014, zie <https://www.mechelen.be/algemene-bestuurlijke-politieverordening>.

13 RvS, 8 oktober 1997, nr. 68.735.

14 RvS, 6 januari 2015, nr. 222.729.

15 Artikel 1 Politiereglement op de bedelarij, goedgekeurd op de gemeenteraad van 20 februari 2017, zie <https://stad.gent/nl/reglementen/politiereglement-op-de-bedelarij>.

opdringerige manier, wat mogelijk is volgens het *Lacatus*-arrest. Hetzelfde geldt wellicht voor het Gents verbod te bedelen op een manier waarop de doorgang van voetgangers of de toegang tot gebouwen bemoeilijkt kan worden – op voorwaarde dat er bij de toepassing daadwerkelijk sprake is van hinder voor andere personen. Men kan zich daarentegen afvragen of het Gentse verbod om te bedelen met dieren of om aan huis te bedelen de toets van het *Lacatus*-arrest wel doorstaat, zeker als zulke verboden toegepast zouden worden in omstandigheden waarin geen sprake is van daadwerkelijke hinder. Voor het Hof volstaat het immers niet dat een verbod *in abstracto* verenigbaar is met het EVRM, aangezien ook de toepassing *in concreto* in overeenstemming dient te zijn met het proportionaliteitsbeginsel. De sanctionerende ambtenaar zal hiermee rekening moeten houden en in beroep is het aan de politierechters om hierover te waken.

Sectie 2 – Een op waarden gebaseerde mensenrechtenbescherming

12. Persoonlijke autonomie en menselijke waardigheid zijn twee waarden die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens vaak in zijn rechtspraak inroept, en die een prominente rol spelen in het *Lacatus*-arrest. De *concurring opinions*, die rechters van het Hof kunnen opstellen om hun persoonlijke opinie over een arrest toe te lichten, zijn verhelderend op dit punt. Ze maken immers duidelijk dat het arrest een soort van compromis vormt tussen rechters die de zaak eerder als problematisch vanuit het oogpunt van menselijke waardigheid beschouwen, en zij die eerder over het gebrek aan respect voor de persoonlijke autonomie struikelen.

Rechter Lemmens behoort tot het eerste kamp. Hij benadrukt in zijn *concurring opinion* dat het arrest een belangrijk signaal vormt dat het EVRM als doel heeft om de menselijke waardigheid te beschermen van alle personen, ook van zij die – al dan niet gedwongen door de omstandigheden – een andere levensstijl aannemen dan de meerderheid van de bevolking. Rechter Lemmens vraagt zich zelfs af of de aantasting van de menselijke waardigheid van de verzoeker niet van die aard was dat ze ook problematisch zou kunnen zijn vanuit het oogpunt van artikel 3 EVRM (het verbod van onmenselijke of vernederende behandeling).

Rechter Ravarani behoort dan weer tot de andere strekking. In zijn *concurring opinion* stelt hij dat het arrest verkeerdelijk suggereert dat het recht om te bedelen afhankelijk is van de situatie van extreme armoede van de betrokken persoon. Dit zet volgens rechter Ravarani de deur open om een onderscheid te maken tussen ‘goede’ en ‘slechte’ bedelaars, afhankelijk van de mate dat hun menselijke waardigheid aangetast wordt door de staat van ontbering waarin zij verkeren. Hij benadrukt daarom dat de persoonlijke autonomie, met name het recht om zelf te beslissen om al dan niet te bedelen, een betere basis vormt voor het arrest dan de menselijke waardigheid.

De structuur van de juridische argumentatie van het arrest suggereert dat – hoewel de menselijke waardigheid een belangrijk bijkomend argument vormt – de persoonlijke autonomie inderdaad de voornaamste kapstok vormt waaraan het recht om te bedelen opgehangen wordt. Het Hof vertrekt immers van het recht om relaties aan te knopen met anderen en de buitenwereld – een aspect van de persoonlijke autonomie – om de link met artikel 8 EVRM te leggen. Een dergelijke lezing van het arrest komt ook tegemoet aan de bezorgdheden van rechter Ravarani: ongeacht de mate van kwetsbaarheid van een bepaalde persoon, beschikt deze dus over een mensenrecht om te bedelen. De kwetsbaarheid van de betrokken persoon zou eventueel wel een rol kunnen spelen bij de beoordeling of de toepassing van een bedelverbod proportioneel is in de concrete omstandigheden van de zaak. Hoe meer een persoon afhankelijk is van

bedelinkomsten om in zijn of haar levensonderhoud te voorzien, hoe disproportioneeler de toepassing van een bedelverbod ongetwijfeld zal zijn.

13. Het arrest wijst op het potentieel voor de bescherming van de rechten van personen in armoede van op waarden gebaseerde grondrechtentoetsing. Zowel het respect voor de persoonlijke autonomie als voor de menselijke waardigheid van personen in armoede lenen zich immers tot een ruimere toepassing in andere contexten.

Dat respect voor de persoonlijke autonomie van personen in armoede de hoeksteen vormt van een mensenrechtenbenadering van armoede, blijkt ook uit de *UN Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights*. Deze stellen als algemeen principe voorop dat personen in armoede erkend en behandeld moeten worden als autonome agenten, wier recht om eigen beslissingen te nemen respect verdient.¹⁶ Wat het *Lacatus*-arrest betreft, valt het in het bijzonder toe te juichen dat het Hof – wat betreft vermeende exploitatie van bedelarij – het argument verwerpt dat je personen in armoede kunt beschermen door hen te bestraffen. Niet alleen is dat argument een *contradictio in terminis*, maar het vormt ook een miskening van de status van de betrokken persoon als autonome agent.

Een beroep op de persoonlijke autonomie via artikel 8 EVRM zou ook in ruimere zin gebruikt kunnen worden om allerlei vormen van overheidspaternalisme ten aanzien van personen in armoede aan te kaarten. Denk bijvoorbeeld aan geschillen betreffende de toegang tot sociale rechten, die vaak afhankelijk gemaakt wordt van allerlei voorwaarden (werk zoeken, de taal leren, enzovoort). Vaak gaat dit gepaard met een discours dat personen in armoede enkel maar bestraft worden ‘om hen te helpen’, omdat ze anders niet zouden doen wat eigenlijk in hun eigen bestwil is. Dergelijke paternalistische instrumentalisering van sociale rechten miskent het recht op persoonlijke autonomie van de betrokkene, en is daardoor ook problematisch vanuit het oogpunt van artikel 8 EVRM.

14. Ook het concept van de menselijke waardigheid heeft het potentieel om ruimer toegepast te worden met het oog op een versterkte bescherming van de rechten van personen in armoede. Volgens de *UN Guiding Principles* moet het respect voor de menselijke waardigheid van personen in armoede centraal staan in beleid dat op hen betrekking heeft. Dit houdt in het bijzonder in dat overheidsinstanties moeten afzien van stigmatisering van personen in armoede en dat zij hen moeten ondersteunen in het verbeteren van hun levensomstandigheden.¹⁷

Hoewel het *Lacatus*-arrest voornamelijk betrekking heeft op de actieve stigmatisering van personen in armoede door de overheid, kan het ook een aanzet vormen tot de verdere ontwikkeling van steunverplichtingen van de overheid ten aanzien van personen in armoede. In het verleden heeft het Hof in uitzonderlijke zaken zulke verplichtingen erkend, bijvoorbeeld wanneer een asielzoeker zich in een situatie van ernstige ontbering bevindt en volledig afhankelijk is van staatssteun om in zijn basisbehoeften te voorzien.¹⁸ De menselijke waardigheid zou een grondslag kunnen vormen voor een ruimere ontwikkeling van steunverplichtingen onder het EVRM ten aanzien van kwetsbare personen. Immers, als het *Lacatus*-arrest stelt dat 1) de menselijke waardigheid een grondslag vormt voor de rechten die kwetsbare personen genieten, en 2) deze waardigheid aangetast wordt wanneer een persoon over onvoldoende bestaansmiddelen beschikt, dan 3) kan deze waardigheid evenzeer de

16 *UN Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights*, §36, beschikbaar op <https://www.ohchr.org/en/issues/poverty/pages/dgpintroduction.aspx>.

17 Ibid, §15.

18 EHRM (Grote Kamer), 21 januari 2011, *M.S.S. t. België en Griekenland*, nr. 30696/09, §253.

grondslag vormen voor een aanspraak op actieve overheidssteun om aan dergelijke situatie tegemoet te komen.¹⁹ Vanuit een mensenrechtenbenadering van armoede volstaat het namelijk niet dat de overheid afziet van handelingen die personen in armoede verder stigmatiseren (zoals een bedelverbod), maar moet ze ook actief bijdragen tot de daadwerkelijke verwezenlijking van hun mensenrechten.

Laurens Lavrysen

19 C. Heri, “Beg you Pardon!: Criminalisation of Poverty and the Human Rights to Beg in *Lacatus v. Switzerland*”, *Strasbourg Observers* 10 februari 2021, <https://strasbourgobservers.com/2021/02/10/beg-your-pardon-criminalisation-of-poverty-and-the-human-right-to-beg-in-lacatus-v-switzerland/>.